

*

'במדרגתנו, מברכים אנו כדי שנוכל ליהנות. אולם גדולי הדורות נהנו כדי שיוכלו לברך, כי על ידי ההנאה גוברת הכרת הטובה וההודאה. הם הרגישו את גודל חסדי ה' שנתן הנאה ותאווה אפילו לעניני עולם הזה. והם למדו מהאהבה והתשוקה להנאות הגשמיות – ציור, וגם קל-וחומר, לאהבת הבורא יתברך ולהגברת השאיפה לדבקות בו'.
(מתוך מכתב מאליהו ח"ג עמ' 151)

דף נג

'ששבת ממלאכת עבירה'. אף על פי שהנכרי מותר להדליק ואין זו עבירה אצלו, מ"מ נקרא שלא שבת מ'מלאכת עבירה' כיון שאילו היה מדליקו ישראל היה עובר [משא"כ אור של חיה וחולה שאצל כל אדם מותר, אין זו 'מלאכת עבירה'] (עפ"י שו"ת הרא"ש כב,ה; או"ח רצח,ה. ויש גורסים בגמרא 'מלאכת עבודה'. ע' דקדוקי סופרים).

'דאפילו מחצה על מחצה נמי מברך' – מפני ספק ספקא; שמא של ישראל הוא, ואפילו של נכרי, שמא הודלק לאחר השבת ולא נעשתה בו עבירה (עפ"י שיטה מקובצת ומאירי).

'של בית רבן גמליאל לא היו אומרים 'מרפא' בבית המדרש מפני ביטול בית המדרש'. וכן נפסק ברמב"ם (ת"ת ד, ט) ובשלחן ערוך (יו"ד רמו, יז). ואפילו שלא בשעת הלימוד אין אומרים למתעטש 'רפואה' בבית המדרש, משום שאסור להשיח שיחה בטלה בבית המדרש כמו בבית הכנסת (שו"ע הגר"ז ד, יא). יש אומרים שזה היה דוקא בימיהם 'שלא ראו מספריהם לחוץ', כל שכן שלא היו משיחים, אבל עכשו שבלאו הכי אין נוהרים, אומרים 'רפואה' (כן צדד הפרישה, הובא בש"ך רמו סקט"ז. וכ"כ בערוך השלחן שם לג).

'הנכנס לחנותו של בשם...'. ע' במובא לעיל מג בדין בושם הנתון בכלים סגורים ובהגדרת ריח שאין לו עיקר.

'היה מהלך חוץ לכרך והריח ריח; אם רוב עובדי כוכבים – אינו מברך. אם רוב ישראל – מברך... מיעוטא לכשפים ומיעוטא נמי לגמר את הכלים, אשתכח רובא דלאו לריחא עביד וכל רובא דלאו לריחא עביד – לא מברך'. הרמב"ם כתב שריח המעורב מאיסור והתר, הולכים בו אחר הרוב. ונראה שמפרש דברי הברייתא בתערובת ריחות, ולכן אם רוב עובדי כוכבים, הרי רוב הריח בא משל איסור ואין מברכים עליו, ואם הרוב של התר – מברכים.

ואולם יש מי שכתב שלא אמר הרמב"ם לילך אחר רוב הריח אלא בכגון בשמים של מתים או של בית הכסא שאינם מיועדים לריח, אבל בשמים של ישראל ושל עכו"ם, בזה אפילו נתערב מיעוט ריח של עכו"ם אין לברך, לפי שעבודה זרה אינה בטלה ברוב (שמן רוקח). ואין להקשות על כך מהברייתא – כי כאן הכוונה שאם הרוב מ'ישראל, אנו תולים שמהם בא הריח לגמרי, ולא מעובדי גילולים. אכן מדברי הגר"א נראה שאינו סובר כדעה זו אלא לעולם הולכים אחר הרוב (עפ"י באור הלכה ריז, ח). א. מסתבר שבתערובת בשמים, שנתערבו בשמים של ע"ז עם הרבה בשמים של התר – נאסרה התערובת כולה, שהרי ע"ז

אינה בטלה ברוב ושוב הריח העולה הוא ריח של איסור והכל מודים שאין מברכים עליו. לא התיר הגר"א אלא כשהבושם האסור והבושם המותר כל אחד עומד לעצמו והריח הוא שנתערב.

ב. מדברי הפוסקים משמע שאם יש תערובת בשמים שונים הנותנים ריח, מיני עשבים עם מיני עצים – מברך 'בורא מיני בשמים', אף על פי שרוב הבשמים הם מיני עצים ומיעוט עשבים, או להפך, ואין הולכים אחר הרוב.

ואינו דומה לתערובת בשמים שמברכים עליהם עם אותם שאין מברכים עליהם, שכיון שריחות כל הבשמים מורגשים וצריך לברך על כולם, אין המיעוט בטל ברוב, הלכך צריך לברך ברכה הכוללת גם את המין המועט [אלא שצריך עיון מדוע אין כאן דין עיקר וטפל כבאכילות, ולדעת הרבה פוסקים הרוב הוא העיקר]. ואולם נראה שאם מריח רק סוג אחד, והמין האחר אינו מורגש כלל – מברך על המין המורגש, שהרי לא נהנה מהשני. וצ"ב.

– ענין צירוף שני מיעוטים להוות ריעותא לרוב שכנגד, מובא בפוסקים ונידון מכמה צדדים ואופנים. ע' תבואות שור י"ד סג, ז; חוות דעת סג; כרתי ופלתי סס"י טו; חדושי בית מאיר כאן; שו"ת אחיעזר ח"א יב,א; חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב לח,ב.

'המהלך בערבי שבתות בטבריא ובמוצאי שבתות בצפורי והריח ריח – אינו מברך, מפני שחזקתו אינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים'. ושניהם לכבוד שבת נתכוונו; בטבריה נהגו לגמר הכלים (= הבגדים) בערב שבת כדי שיריחו ריח טוב בשבת, ובצפורי היה מנהגם לגמר הכלים במוצאי שבת לריח טוב – כדי להתנחם מהצער שהיה להם מפרידת השבת, ומהנפש היתרה שהיתה להם במנוחת השבת. [ויש מפרשים שעל זה אמרו (בשבת קיה):] יהא חלקי עם מכניסי שבת בטבריה ומוצאי שבת בצפורי. ואולם רש"י שם פירש לענין תוספת שבת] (עפ"י תלמיד רבנו יונה).

אין להוכיח מזה שבשמים שמטרתם לריח ולדבר אחר אין מברכים עליהם [ואמנם כן דעת תר"י אבל מרש"י אין במשמע כן], ש"ל שעיקר הכוונה היתה לגמר את הכלים, ומטרת הריח היתה טפלה. ועוד, אעפ"י שקובעי המנהג הנהיגוהו במוצ"ש לריח, אבל כל אדם ואדם יתכן שעשאו רק להריח.

'היה מהלך בשוק של עכו"ם, נתרצה להריח – הרי זה חוטא'. משמע שאם לא נתרצה לזה, אף על פי שהוא מריח – אין עליו חטא ואינו חייב לאטום נחיריו. וכן איתא ברמב"ן (בע"ז יג.). וכן לענין שמיעת כלי שיר שלהם וכדו'. ודלא כה'חכמת אדם' (עכו"ם פז, טז) שאסר אפילו אינו מתכוין לדבר (עפ"י חפץ חיים הלכות לשון הרע ויד בהגהה).

(ע"ב) 'היתה לו נר טמונה בחיקו או בפנס'. רש"י מפרש 'פנס' – עששית, כלומר כלי שקוף. וכן מובא בירושלמי שנתון באספקלריא – אין לברך עליו, ומשמע אפילו נראית השלהבת מתוכה. [ואף על פי שהוא רואה את האור, וכמו שאמרו (לעיל כה):] שאסור לקרות קריאת שמע כנגד ערוה בעששית מפני שאמרה תורה לא יראה והרי היא נראית – כאן שונה מפני שתקנו ברכה זו על בריאת האור, ולא תקנו אלא כשהאור גלוי בלא כיסוי, כעיקר ברייתו שהוא בגלוי]. וכן פסק בשלחן ערוך (רצח, טו). ואמנם הרשב"א כתב להקל בעששית [ונראה שלדעתו 'פנס' שאמרו כאן אינו עששית אלא כלי מתכת מנוקב, שאין רואים דרכו את השלהבת]. ונראה שלדינא יש להחמיר כדברי הבית-יוסף ושאר פוסקים (עפ"י באור הלכה שם).

זרבא אמר: יאותו ממש. וכמה? אמר עולא: כדי שיכיר בין איסר לפונדיון...! וכן הלכה, שמברכים על הנר רק כשהוא קרוב ויכול להבחין לאורו בין המטבעות.

ויעל זה סמכו העולם להסתכל בצפרניים בשעה שמברכין על הנר – להראות שכבר יכול ליהנות ממנו ולהכיר בין מטבע למטבע. ומה שנוהגין להסתכל בצפרנים יותר משאר הדברים – מפני שהם בגופו ומזומנים אליו יותר. ויש אומרים מפני שגדלים והגידול הוא סימן ברכה, נהגו להסתכל בהם לסימן טוב בהכנסת השבוע' (תלמיד רבנו יונה. ויש טעמים נוספים על דרך הסוד).

ישנה דעה שיש לקרב את הידים לנר קודם הברכה דוקא, כדי שיאותו לאורו. ולא טוב עושים הנוהגים להדליק הגפרור אחר הברכה (שו"ת אור לציון ח"ב כב,ו).

וכן משמע פשוט לשון המשנה – ברורה (רצו סק"א עפ"י הפריימגדים): 'ורואה הצפרנים ומברך בורא מאורי האש'. ואולם בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה ט, ט) כתב שהעיקר כפי מנהג העולם לברך תחלה ואחר כך להסתכל בצפרנים, ומפורש כן בסידור ריעב"ץ ובסידור הגר"א, שכן משמע בגמרא שהוא כמברך על ההנאה מהאור. ואף על פי שאינה מ'ברכות הנהנין' מכל מקום משמע שהיא כברכה על ההנאה. וכן משמע בשו"ת רב פעלים (ח"ב יד). ויש הנוהגים לראות הצפרנים קודם הברכה ולהשאירן עד לאחר שמברך (ע' באריכות רבה בשו"ת חמדת אברהם לגר"א דיין שליט"א, ח"א ה).

[לכאורה נראה לפי שתי הדעות הללו שראוי לכתחילה ליהנות ממש מן האור, וכן מבואר מדברי כמה ראשונים. ואם כן יש לכבות אור החשמל כשמברך על הנר. וכן יש מדקדקים. ואולם יש לומר שלענין זה סומכים על דעות הפוסקים שאפשר לברך על אור החשמל [כן מובא בשם הגר"ח והגר"ע ועוד. אלא שנראה שאין זה אמור באור ניאון שאינו אש כלל, אלא בנורה עם חוט לוהט], שהרי מצד הדין מברך אפילו אינו נהנה כלל, אלא די בכך שראוי ליהנות. עוד י"ל שמכל מקום יש תוספת אורה בקירוב לנר.

ועדיין יש לשאול, הלא נר שלא הודלק להאיר אלא לצורך דבר אחר אין מברכים עליו, והרי כיום נר זה לא בא להאיר כלל אלא מטרתו לברכה בלבד. ומצד זה לכאורה יש להצריך לכבות אור החשמל, כדי שהדלקת נר זה תהא לצורך שימוש אורה. אך עדיין יקשה מה יועיל כיבוי האור הלא מבואר מתר"י כאן שנה שהודלק בשביל להאיר ובשביל דבר אחר, כגון לכבוד – אין מברכים עליו (וכן הביא הפמ"ג. אם כי מרש"י אין נראה כן), אם כן גם אם נהנה מעט מן האור, הלא עיקרו הודלק בשביל הברכה ולא להאיר –

אך נראה שכל כגון זה לא גרע, כי כשהודלק לצורך ברכת האור עצמה, צורך זה אינו גרוע מהצורך להאיר. וכן מצינו סברה כזו בספר מנחת שלמה (יח,ה-ו) אודות ברכת 'בורא פרי הגפן' לאדם שאינו נהנה כלל משתיית יין ושותה רק בגלל חובת קידוש, והרי לכאורה אין זה שונה מאנסוהו לשתות שפטור מברכה – אך 'סברא הוא דכמו שמברך ברכה זו על הנאה גשמית של טעימת יין, כמו כן בעי נמי לברך על זה שהזמין לו הקב"ה את היין לקיים את המצוה'.

וכמו כן נראה לשיטת הראשונים (עתוס' נדה סא: ועוד) שאין מצות ציצית בבגד שאין בו הנאה בלבישתו, אם כן הלוכש טלית רק בגלל המצוה ללא שום הנאת הגוף, לכאורה אינו מקיים המצוה – אלא שצורך זה של קיום מצות ציצית, אינו גרוע מצורך חימום וכדו' [ויש לדון מעין זה במעביר חפץ ברשות הרבים ומניחו כדי שלא להתחייב עליו, שמא תיחשב זו כהנחה לפוש, שכל שכוונתו כדי להפסיק המלאכה כאילו הניח לפוש, הריוו כהנחה לפוש ממש].

'אחר הכל עונין אמן חוץ מתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשויין. והני מילי בדלא עידן מפטרייהו אבל בעידן מפטרייהו – עונין'. משמע מהשלחן-ערוך שאין לענות 'אמן' אחר ברכת ילד קטן שלא הגיע לחינוך (משנה ברורה רטו סקט"ז, מהפמ"ג).

ובערוך-השלחן (רטו,ב) כתב: קטן שאינו יודע כלל מה הוא אומר – אין לענות אחריו. עוד כתב שם: קטנה, אין לענות אחריה 'אמן' עד שימלאו לה שתיים עשרה שנה, לפי שאינה בת חינוך. ואולם יש סוברים שחובת חינוך למצוות קיימת בקטנה כמו לקטן, הגם שאין מצוה ללמדה תורה (וכן נקט במש"ה

בראשית יח, יט. ע"ע: תו"י יומא פב; פוסקים או"ח תרטז). וכן פסק בשו"ת יביע אומר (ח"ב סו"י יג) שאין חילוק בין קטן לקטנה לענין עניית 'אמן'.

וביביע-אומר (שם אותיות ו-יב) פסק: אין לענות 'אמן' אחר קטן פחות מבן שש, וגם אם יודע למי מברכים ומתפללים הרי זה כמי שאין בו דעת כלל.

מבואר בדבריו שם שאין חובת חינוך לקטן פחות מבן שש. ולפי זה יצא שאין התר ללמד תינוק ברכות בהזכרת השם בפחות מבן שש [ולדעת הערוה"ש ועוד, שאין מצות חינוך לקטנה, יצא שאסור ללמדה בהזכרת השם כלל]. וצ"ע. ולא זו בלבד אלא שאין לענות 'אמן' אחריו כדי לחנכו ולהרגילו בעניית אמן, שהרי כתב שם שבכל מקום שאין מצוה לענות, איסורא איכא. אך נראה לכאורה שאעפ"י שאין חיוב לחנכו, שפיר דמי להרגילו בעניית 'אמן', כמו שאמרו קטן היודע לדבר – אביו מלמדו תורה, הגם שאינו מבין כלל מה הוא שח, אלא כדי שיהיו הדברים שגורים על לשונו. ואף שאין שם 'ברכה' על ברכתו, אין איסור לומר אמן להרגילו, ואינו דומה לאזכרות. ואין חילוק בין ברכתו לברכת אחרים. ומה שכתבו הפוסקים שאסור לענות אמן ללא צורך – בעונה בתורת אימות הדברים [ולפי זה אין צריך לדחוק שהמעשה שהקפיד מהרי"א (ע' במובא שם) על שלא ענה אחר הקטן – בשהגיע לשש, אלא אף בפחות מכך היה צריך לענות כדי להרגילו ל'אמן']. ובשם הגרשז"א מובא (ע' הליכות שלמה ח"א כב, כ) לומר אחרים 'אמן' מגומגמת שתישמע מעין 'אמן'.

ואפשר לפי זה שאעפ"י שהקטן גופו מטונף כגון שאינו מקונח יפה, אם עונה אחריו 'אמן' כדי שישמע הקטן ויתרגל בעניית אמן, שפיר דמי. [וביבי"א שם כתב שאין לענות אחר ברכתו. ובשבט הלוי (ח"א רה, הערה לסי' פא) הביא מחלוקת אחרונים בדבר ולא הכריע. ובשם הגרשז"א מובא להתיר – ע' שש"כ מהדו"ק לב הערה קצב], כי אין כאן עניה בתורת ברכה אלא כמעשה של חינוך. אך כמובן שכל זה כשעונה בנוכחות הקטן ובאזניו.

ד' זוהמאי אומר: כשם שמזוהם פסול לעבודה כך ידים מזוהמות פסולות לברכה. ראה: 'לחקר שמות וכינויים בתלמוד' לר"ר מרגליות. וע"ע במובא ביוסף דעת בבא בתרא צג:

באורי אגדה

גדול העונה אמן יותר מן המברך... תדע, שהרי גוללירין יורדין ומתגרין [במלחמה] וגבורים יורדין ומנצחין. המשילו הברכה לירידה למלחמה, שכל מלחמה היא המלחמה לה' בעמלק מדור דור והיא גם כן מלחמת היצר שבלבבות בני ישראל. ונקראת הכניסה למלחמה 'ירידה', כי צריך לירד למקום הרע ולהכניעו, וזה על ידי הברכה לד' על כל עניני העולם הזה, שמכיר שהכל מהש"י ומעלה הכל למעלה, שלה' הארץ ומלואה, ואז אחר כך 'הארץ נתן לבני אדם' – שכבר נכבשה לפנייהם.

והברכה היא ההתגרות והרגזת יצר טוב על יצר הרע שהיא ניצוח לשעה, ואילו עניית אמן היא ענין קיום הדבר, שיהא קבוע וקיים יתד במקום נאמן שלא ימוט עוד, כשפת אמת שתכון לעד, והוא הניצוח הגמור שיהא קיים לנצח, והיינו כשהזכרה ברורה כל כך בלי שום מציאות אפשרות לינתק מזה כלל [ושתי בחינות הללו הן ענין משיח בן יוסף ומשיח בן דוד – הירידה עם הגוללירין המתגרין במלחמה, וגמר הניצוח על ידי הגבורים דהיינו זביחת היצר].

(עפ"י לקוטי מאמרים לר"צ הכהן עמ' 224)

ז'התקדשתם אלו מים ראשונים. והייתם קדשים אלו מים אחרונים, כי (קדוש) [אני] זה שמן...'

הפרישות מאכילה נקרא 'קדושה' כמו שאמרו בפרק קמא דתענית: היושב בתענית נקרא 'קדוש'. ואמרו: 'זהתקדשתם' – מים ראשונים, 'והייתם קדשים' – מים אחרונים, 'כי אני אלקיכם' – זה שמן. פירוש: מים ראשונים רחיצת הידים שהם כלי המעשה, שבכל מקום המעשה מיוחס לידים, יהיו מנוקים מכל לכלוך וגיעול של תאוה חיצונית, בלתי ורק לה' לבדו, להחיות גופו לרצון ה'. וזהו על ידי הרחיצה במים, מי הדעת שהוא התורה כמו שאמרו בראתי (ליצר הרע) תורה תבלין, שלעולם היצר הרע רצה לומר התאוה שבלב, כמו שכתוב כי יצר לב האדם רע וגו' ותאוה מיוחסת בכל מקום ללב כמו שאמרו 'לב חומד'. ומכל מקום אמרו ז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, שרק ההתחלה מהאדם כמו שאמרו 'פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח... – כענין בקשת משה רבינו ע"ה, יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם, שתשלום שלימות המעשה הש"י עוזרו, וזהו והייתם קדשים – מים אחרונים, שאחר אכילה רוחץ ידיו שגם כן הם מנוקים משום טינופת העולם הזה, וכדרשת רז"ל ביומא על 'זהתקדשתם...' – אדם מקדש עצמו וכו' מקדשין אותו וכו', ע"ש. וכמ"ש.

ולכך מים ראשונים – מצוה, שהמצוות הם סגול האדם שעל ידי זה הוא 'זהתקדשתם', ולכך מברך 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו'. ומים אחרונים – חובה, שהקב"ה מקדשו כחוב שאי אפשר להפטר. ושמן הרומז לחכמה שהיא הידיעה והכרה הברורה ש'אני אלקיכם', זה בא אחר האכילה ההגונה כראוי לשם ה' כדי להחיות נפשו אז מוספת לו חכמה ודעת ה' אחר כך, מה שאין כן אכילה גסה כבהמה מטמטמת הלב והמוח... (קונטרס עת האוכל לר"צ הכהן מלובלין, בסוף ספר פרי צדיק א. וע"ע: דובר צדק עמ' 73; אמרי פנחס שער הקדושה עג).

*

'... ורק על לעתיד דרשו בעירובין שם לפני זה קרא דהדודאים גם על רשעים גמורים דלא אבד סברם, ואלו ואלו עתידים שיתנו ריח... וע"י קדושת שבת שמעין עולם הבא יכולים להרגיש מעין הריח דלעתיד והוא הריח בוגדים שבבגדי שבת הנ"ל. וזהו הכנסת הריח דהדס לגופו, שהקולט הריח מאחר הוא קולט מעין אותו הריח בקרבו. וכן טעם שמריחים במוצאי שבת לפני ברכת ההבדלה שעדיין יש מקדושת שבת להכניס הריח מאותה קדושה בקרבו גם על ימות החול, ומה שהאדם מריח וקולט ריח טוב בגשמי, יש בו כונה ופעולה ממש גם כן ברוחניות, כי כל עניני עולם הזה הם בדמות העליונים, וענין הריח שבעוה"ז הוא לבוש גשמי לריח טוב העולה מצדיקים וכנסת ישראל הנמשלה מפני כן לשושנה...'

(מתוך קדושת השבת לר"צ הכהן, ה – נדפס בפרי צדיק ח"א עמ' 28)

פרק תשיעי; דף נד

'הים הגדול'. השלחן-ערוך (רכח,א) פרש: הים שעוברים בו לארץ ישראל ולמצרים, הוא 'הים התיכון'. ואולם הרבה אחרונים חולקים וסוברים שעל ים האוקיינוס בלבד קבעו ברכה לעצמו, שהוא הגדול שבכולם (מובא במשנ"ב).